

รูปแบบการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนนักศึกษาในโครงการคนทันสมัย A Media Literacy Promoting Model for Student: Project Kon Tun Sue

ผศ.สุปราณี วัฒนสิน^{1*}

Asst.Prof.Supranee Wattanasin^{1*}

^{1*} คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

^{1*} Faculty of Management Science, Suan Sunandha Rajabhat University

* Corresponding author e-mail: Nok_wanwan@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการกับกลุ่มเป้าหมาย นักเรียน นักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการภายใต้การดำเนินโครงการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อวิทยุโทรทัศน์สำหรับประชาชน “คนทันสมัย” ร่วมกับสำนักงาน กสทช. และมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา รวมถึงการใช้การวิจัยเอกสาร การจัดกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการนำกิจกรรมไปสู่การปฏิบัติ เพื่อถอดบทเรียนรูปแบบการรู้เท่าทันสื่อที่สอดคล้องกับบริบทของกลุ่มเป้าหมาย ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ มีรูปแบบที่หลากหลาย อาทิ การรณรงค์ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การแสดง การผลิตหนังสือ ฯลฯ โดยสามารถสรุปจำแนกเป็นประเภทรูปแบบ ในการส่งเสริมการเท่าทันสื่อของนักเรียนนักศึกษาแต่ละสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ ได้แก่ 1) รูปแบบกิจกรรมอบรมให้ความรู้ เป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญ มุ่งเน้นให้ความรู้แก่กลุ่มเป้าหมายในสถานศึกษา 2) รูปแบบกิจกรรมการผลิตสื่อ จัดทำสื่อ หนังสือ สปอตวิทยุ เป็นกิจกรรมที่แกนนำนักเรียน นักศึกษา โดยเฉพาะในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่เปิดการเรียนการสอนในสาขานิเทศศาสตร์ แต่ขณะเดียวกันก็มีสถาบันการศึกษาหลายแห่งจัดกิจกรรมประเภทนี้ และ 3) รูปแบบกิจกรรมการแสดงบนเวที อาทิ การประกวดสุนทรพจน์ และการแสดงศิลปวัฒนธรรม ของนักเรียนนักศึกษาในแต่ละสถาบันการศึกษาที่มีความโดดเด่น หรือมีเอกลักษณ์ในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของตัวเอง

คำสำคัญ: การรู้เท่าทันสื่อ นักเรียนนักศึกษา

Abstract

This study aimed to investigate the lesson learned in best practice media literacy activities used as guidelines in building the media literacy network. This action research investigated the media literacy model for students from all over the country. The target group for the data collection in this research consisted of students participating in the media literacy for the people project, held by the Office of The National Broadcasting and Telecommunications Commission and Suan Sunandha Rajabhat University. Also, documentary research was conducted in this study. Apart from that, a student workshop, idea exchange forums and pilot activities were held to find the appropriate model for the target group. The findings show that there are various appropriate media literacy models, such as campaigning, shows, short films, learning activities and etc. These models used various media channels including campaigning activities, radio and films. The main activities for media literacy education at each university could be categorized as follows: 1) Lecture – a main activity in educating the target group at universities. 2) Media Production – students, especially in universities which offer mass communication degrees, have chances to produce short films, radio advertisement and other media. 3) Stage performances-some universities which are well known for their cultural shows or art performances may choose to perform shows on stage.

Keyword: Media literacy, Student

1. บทนำ

ในสังคมปัจจุบันสื่อได้เข้ามามีบทบาท และมีความสำคัญอย่างมาก ท่ามกลางวัฒนธรรมบริโภคนิยม จะพบว่า มีสื่อประเภทใดประเภทหนึ่ง อาทิ สื่อภาพ สื่อเสียง สื่อผสม สื่อวัตถุ สื่อบุคคล สื่อดิจิทัล สื่อใหม่ สื่อสังคมออนไลน์ และสื่อพื้นบ้าน เป็นศูนย์กลางในการผลิตข้อมูลในฐานะเครื่องมือสื่อสาร (Sender) ข้อมูลหรือเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ ส่งผ่านในฐานะตัวสาร (Message) และถ่ายโยงความรู้ และประสบการณ์ในฐานะตัวกลางหรือสื่อ (Channel) ส่งผ่านไปหน่วยประมวลผล (Receiver) เพื่อสื่อสารส่งมอบเรื่องราวต่างๆ ให้แก่สมาชิกในสังคม ทำให้บทบาทของสื่อที่มีอย่างหลากหลาย ทั้งถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาสร้างความเจริญทั้งทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม การสื่อสารทางปัญญา และจิตวิทยาสังคม แต่ในขณะเดียวกันก็พบว่า สื่อได้ก่อให้เกิดผลกระทบให้แก่สมาชิกในสังคมด้วยเช่นกัน กล่าวคือ เมื่อสังคมมีการแข่งขันอย่างสูงมากเช่นทุกวันนี้ ในภาคธุรกิจที่ต้องการการแข่งขันทางเศรษฐกิจ สื่อประเภทต่างๆ ได้ถูกนำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้นการบริโภคสินค้าและบริการ โดยเฉพาะในกลุ่มเป้าหมายที่มีความอ่อนไหวต่อการถูกกระตุ้นการบริโภค อย่างเช่น เด็กและเยาวชน

มีการศึกษาเรื่องผลกระทบของสื่อในเด็กและเยาวชน ส่วนใหญ่มักพบว่า เป็นทางด้านลบมากกว่าด้านบวก ได้แก่ 1) การบริโภคนิยม การเปิดรับสื่อด้านการโฆษณาสินค้าส่งผลให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมทานอาหารประเภทอาหารจานด่วน ซึ่งอาหารเหล่านั้นไม่มีคุณค่าทางอาหาร ส่งผลต่อภาวะการเกิดโรคอ้วน มีค่านิยมการซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย เนื่องจากการรับข่าวสารการโฆษณาสินค้าจากสื่ออินเทอร์เน็ต การรับเอาค่านิยมหุ่นผอมเพรียวมาจากพวกศิลปิน ดารา และนางแบบ 2) พฤติกรรมทางเพศ มักจะเกิดจากการเลียนแบบสื่อโดยเฉพาะจากโทรทัศน์ เนื่องจากสื่อดังกล่าวนี้เป็นตัวแบบสำคัญของการแสดงออกทางเพศของเด็ก เช่น การมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน การแต่งกาย การวางตัวกับเพศตรงข้าม การแสดงกิริยาที่ไม่เหมาะสม ค่านิยมที่ไม่เหมาะสมซึ่งติดมาจากตัวละครในโทรทัศน์ 3) ความรุนแรง ผลการศึกษาพบว่า เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมเลียนแบบจากการต่อสู้ในเกม ความรุนแรงที่นำเสนอผ่านเกมออนไลน์ และเว็บไซต์ที่ไม่เหมาะสม มีพฤติกรรมด้านบุคลิกภาพที่เสื่อมถอยลง เช่น มีมนุษย์สัมพันธ์ต่ำ มีโลกส่วนตัวสูง พฤติกรรมก้าวร้าวซึ่งใจต่อเรื่องต่างๆ ที่มากระทบลดลง เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหารูปแบบเพื่อให้ผู้บริโภคได้รู้เท่าทันสื่อเพื่อที่จะไม่เกิดผลกระทบกับตัวเอง และสังคม โดยที่ผ่านมามีการศึกษาวิจัยกันอย่างมากมายถึงผลกระทบของสื่อ และการพยายามหาแนวทางให้ผู้บริโภคได้รู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) คือ การมีทักษะ หรือความสามารถในการ "ใช้สื่ออย่างรู้ตัว" และ "ใช้สื่ออย่างตื่นตัว" ของผู้บริโภค เป็นกระบวนการที่สร้างความรู้ความเข้าใจในการสื่อสาร คุณลักษณะ ระบบคิด ค่านิยม ความเชื่อที่แฝงมาของสื่อแต่ละประเภท ตลอดจนรู้และเข้าใจในกระบวนการผลิต โครงสร้างการผลิต การครอบงำ และข้อจำกัดของสื่อ รวมทั้งการเผยแพร่ และเข้าใจถึงนโยบายการบริหารจัดการสื่อ อิทธิพลหรือผลของสื่อ จนสามารถตีความ วิเคราะห์ แยกแยะเนื้อหาสาระของสื่อและสามารถโต้ตอบ แทนที่ผู้บริโภคจะเป็นฝ่ายตั้งรับจากสื่ออย่างเดียว ดังนั้น การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชน ซึ่งในที่นี้คือ นักเรียน และนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาทั่วประเทศที่เข้าร่วมโครงการ การศึกษาครั้งนี้จึงสนใจในการหารูปแบบเพื่อการส่งเสริมให้นักเรียน และนักศึกษาสามารถนำความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ นำไปใช้ในการพัฒนารูปแบบ เนื้อหา และวิธีการในส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ โดยมีเป้าหมายในสถานศึกษาของตนเอง และสามารถขยายเครือข่ายไปยังสถาบันอื่นๆ และชุมชนสังคมโดยรอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอนการดำเนินการศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

การดำเนินโครงการนี้ ดำเนินการโดยศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เป็นเครื่องมือในการดำเนินการ โดยเป็นการถอดบทเรียนจากการดำเนินโครงการคนทันสมัยที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ร่วมกับสำนักงาน กสทช. โดยได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อถอดบทเรียนรูปแบบการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนนักศึกษาในสถาบันศึกษา ตามหลักการวางแผนงานคุณภาพด้วย

ระเบียบวิธี PDCA หรือ Plan, Do, Check และ Action ซึ่งเป็นวงจรการบริหารงานคุณภาพ รายละเอียดประกอบด้วย การวางแผนการดำเนินงานกิจกรรม ดังนี้

- Plan คือ มีคณะทำงาน ผู้ทรงคุณวุฒิ และเจ้าหน้าที่จากสำนักงาน กสทช. ร่วมกันวางแผนงาน กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ กิจกรรมดำเนินงาน และระยะเวลาที่จะดำเนินงานอย่างชัดเจน
- Do คือ การปฏิบัติตามขั้นตอนในแผนงานที่ได้เขียนไว้อย่างเป็นระบบและมีความต่อเนื่อง
- Check คือ การตรวจสอบผลการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนของแผนงานว่ามีปัญหาอะไรเกิดขึ้น จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขแผนงานในขั้นตอนใดบ้าง
- Action คือ การปรับปรุงแก้ไขส่วนที่มีปัญหา หรือถ้าไม่มีปัญหาใดๆ ก็ยอมรับแนวทาง การปฏิบัติตามแผนที่ได้ผลสำเร็จ เพื่อนำไปใช้ในการทำงานครั้งต่อไป

กล่าวคือ ในการดำเนินโครงการวิจัยนี้มีรายละเอียดในการดำเนินการ ดังนี้

1) Plan คือ กำหนดเป้าหมาย และแผนงานในการสนับสนุนการพัฒนาการสร้างเครือข่าย เสริมสร้างแนวคิด รูปแบบ เพื่อพัฒนาตัวแทนนักเรียน นักศึกษาจากสถาบันการศึกษาที่เข้าร่วมโครงการให้เกิดเป็นเครือข่ายร่วมกัน โดยกำหนดรูปแบบที่สถาบันการศึกษาสามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำปัญหาภายในและบริบทของสถาบันการศึกษา มาวางแผนในการรณรงค์เพื่อการรู้เท่าทันสื่อใน 4 ประเด็น ตามที่ได้มีการทบทวนวรรณกรรม และเป็นเป้าหมายของการรู้เท่าทันสื่อในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งสำนักงาน กสทช. และมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาได้ร่วมกันกำหนดไว้ ได้แก่ การรู้จักสื่อ รู้จักสิทธิของตัวเอง การเข้าถึงสื่อ การเข้าใจสื่อ และการเข้าร่วม โดยกำหนดวัตถุประสงค์ และตั้งเป้าหมาย กำหนดขั้นตอนวิธีการ และระยะเวลาสนับสนุนองค์ความรู้ งบประมาณที่จำเป็น และให้แต่ละสถาบันการศึกษาเกิดการพัฒนาศักยภาพของนักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ การสามารถกลับไปขยายผลจัดตั้งกลุ่ม/ชมรม เพื่อดำเนินการกิจกรรมการส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อวิทยุโทรทัศน์ ภายใต้บริบทของโรงเรียนและชุมชนของตนเอง

2) Do คือ ดำเนินโครงการตามที่กำหนดไว้ ดังนี้

2.1) ดำเนินการจัดเวทีการอบรมนักศึกษาในกลุ่มเป้าหมาย ให้มีความรู้เท่าทันสื่อใน 4 ด้าน ได้แก่ การรู้จักสื่อ รู้จักสิทธิของตัวเอง การเข้าถึงสื่อ การเข้าใจสื่อ และการเข้าร่วม

2.2) ระดมความคิด และเสริมศักยภาพของนักศึกษา เพื่อนำไปใช้ในการรณรงค์ ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ ในบริบทสถาบันศึกษาและชุมชนของตนเอง และต่อยอดการฝึกอบรมในโครงการ คือ การนำองค์ความรู้ กิจกรรมการฝึกอบรมไปประยุกต์ เขียนเป็นแผนงานโครงการของแต่ละสถาบัน เพื่อให้เป็นกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อในสถานศึกษาและชุมชนใกล้เคียง

2.3) พัฒนานักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการให้มีความเข้มแข็ง และสามารถเป็นตัวหลักในการดำเนินกิจกรรมโครงการ อีกทั้งสามารถวางแผนจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ไปยังโรงเรียนและชุมชนในเครือข่ายเดียวกัน ในรูปแบบที่สอดคล้องกับศักยภาพของตนเอง

2.4) การจัดตั้งกลุ่มคนทันสื่อ นำแนวคิดองค์ความรู้เท่าทันสื่อ ได้แก่ การรู้จักสื่อ รู้จักสิทธิ การเข้าถึง การเข้าใจ และการเข้าร่วม ไปประยุกต์ในกิจกรรมอื่นๆ อาทิ วัฒนธรรมพื้นถิ่นตามบริบทของสถานศึกษา และเพื่อทำให้กลุ่มหรือชมรมมีศักยภาพ และความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมโครงการมากขึ้น

2.5) ร่วมกับเครือข่ายการรู้เท่าทันสื่อ ระหว่างสถาบันการศึกษาจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผลงานด้านการดำเนินกิจกรรมของโครงการในแต่ละสถาบัน

3) Check คือ การที่ผู้ดำเนินการวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิ ติดตามตรวจสอบ และให้คำแนะนำ ติดตามการปฏิบัติงานตามแผนงานที่แต่ละสถานศึกษากำหนดไว้ เป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง

4) Action คือ การปฏิบัติตามเป้าหมายของโครงการ โดยนำเข้าสู่วงจร PDCA และนำไปสู่การถอดบทเรียน เพื่อนำไปใช้ในการสรุปเขียนรายงาน รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินกิจกรรม

โดยมีวิธีการดำเนินการแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งศึกษาจากกรณีศึกษา (Best Practice) จากแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อนำเป็นกรอบแนวทางในการจัดกิจกรรม ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนนักศึกษาในสถานศึกษา ในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 สนับสนุนจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อเสริมสร้างความเป็นผู้นำในการเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อให้กับนักเรียนนักศึกษาในสถานศึกษา โดยคณะผู้ดำเนินโครงการ ประสานงานเชิญนักเรียน นักศึกษาจากสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาทั่วประเทศ

ขั้นตอนที่ 3 นักเรียน นักศึกษาในสถาบันการศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ นำเสนอโครงการ (Project Proposal) ที่ระบุถึงแผนงานและกระบวนการดำเนินงาน โดยกำหนดให้สถาบันการศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ มีการจัดตั้งกลุ่ม/ชมรมเพื่อดำเนินการกิจกรรมการส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อวิทยุโทรทัศน์ในสถาบันการศึกษา เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และขยายผลการรู้เท่าทันสื่อในสถานศึกษาของตัวเอง และชุมชนข้างเคียง ให้คณะผู้ดำเนินโครงการ และที่ปรึกษาพิจารณาสนับสนุนการจัดกิจกรรม ร่วมติดตาม สังเกตการณ์ และสรุปผลการดำเนินการ

ระยะที่ 1 เตรียมการ

1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อเป็นฐานแนวคิดในการกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย โดยทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ และประมวลความรู้ทั้งหมด รวมทั้งหลักสูตร แนวการสอน ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้าง การรู้เท่าทันสื่อ รวมทั้งกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน สถาบันอุดมศึกษาตัวอย่าง เพื่อนำเสนอเป็นข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

2) กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย โดยครอบคลุมประเด็นที่ต้องการศึกษา ได้แก่ การรู้เท่าทันสื่อ (ตามสภาพบริบทของพื้นที่ของนักเรียนนักศึกษากลุ่มเป้าหมาย) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การเปิดรับสื่อและการรู้เท่าทันสื่อของกลุ่มตัวอย่างในสถานศึกษา

ระยะที่ 2 ศึกษาการดำเนินกิจกรรมและการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยเชิญตัวแทนนักศึกษากลุ่มเป้าหมาย

2) ให้ความรู้ในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ ตลอดจนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แนวทางการดำเนินกิจกรรมโครงการรู้เท่าทันสื่อ และทบทวนวิจัยจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาดูงาน และถอดประสบการณ์ จุดประกายความคิด ดำเนินการวิเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้าง การรู้เท่าทันสื่อ โดยการ Focus Groups โดยใช้เทคนิค SWOT Analysis ศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดจากการบริโภคสื่อ และแนวทางการเสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อ จากกลุ่มเป้าหมาย 1) นักเรียน นักศึกษาในสถาบันการศึกษาจากทั่วประเทศที่เข้าร่วมโครงการ 2) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านสื่อสารมวลชน และ 3) คณาจารย์ของสถาบันการศึกษา

ระยะที่ 3 วิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูล จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและเวที Focus Group Discussion เพื่อประเมินรูปแบบการเสริมสร้าง การรู้เท่าทันสื่อ สรุปผล และนำเสนอรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่

- 1) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์ด้านการสื่อสารมวลชน (10 ท่าน)
- 2) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านประชาสังคมและที่เกี่ยวข้อง ทั้งส่วนกลางและภูมิภาค (รวม 10 ท่าน)
- 3) นักเรียนนักศึกษาในสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการรู้เท่าทันสื่อ รวมทั้งสิ้น 100 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1) เวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้าใจและสร้างเครือข่ายความร่วมมือ
- 2) Focus Group Discussion เพื่อหาข้อสรุปร่วมในการติดตามประเมิน กิจกรรมของเครือข่าย
- 3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)
- 4) การถอด ประสบการณ์ Best Practice กิจกรรมโครงการเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ

3. ผลการวิจัย

ผลการศึกษารูปแบบการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนนักศึกษาในสถาบันการศึกษา โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ดำเนินการวิจัยได้ดำเนินการจัดเวทีการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ โดยจากการศึกษาข้อมูลและทบทวนองค์ความรู้ นำแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อมาจัดทำเป็นกรอบแนวทางเบื้องต้นเกี่ยวกับการเพิ่มทักษะการรู้เท่าทันสื่อ และการนำแนวทางดังกล่าวไปส่งเสริมการจัดกิจกรรมรณรงค์ด้านการรู้เท่าทันสื่อวิทยุโทรทัศน์ของสถาบันการศึกษาได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ และได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อถอดบทเรียน

รูปแบบการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนนักศึกษาในสถาบันศึกษา ตามหลักการวางแผนงานคุณภาพด้วยระเบียบวิธี PDCA หรือ Plan, Do, Check, Action โดยสามารถสรุปผลการวิจัย โดยแยกดังนี้

การอบรมเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างความเป็นผู้นำในการเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อ

คณะผู้วิจัยประสานงานเชิญนักเรียน นักศึกษาจากสถาบันการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา เป็นสถาบันการศึกษาที่เข้าร่วมโครงการรายงานการดำเนินโครงการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อวิทยุโทรทัศน์สำหรับประชาชน “คนทันสื่อ” จำนวน 36 แห่ง ให้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจ และจัดกิจกรรมในการส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อให้กับนักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ โดยมีประเด็นการอบรมเป็นการบูรณาการทักษะการรู้เท่าทันสื่อที่ประกอบด้วย การเข้าถึง (Access) การวิเคราะห์ (Analyze) การประเมินค่า (Evaluate) และการสร้างสรรค์ (Create) และมีองค์ประกอบที่เพิ่มเติม คือ ทักษะการมีส่วนร่วม (Participate) ให้อยู่ในประเด็นการอบรม ได้แก่ การรู้จักสื่อ การเข้าถึง การเข้าใจ และการเข้าร่วม โดยมีคณะวิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ จากสำนักงาน กสทช. และคณาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา มาให้ความรู้ โดยใช้กระบวนการอบรมในรูปแบบ World Café ที่เปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวิทยากร และผู้เข้าร่วมโครงการ ใช้กรณีศึกษาที่มีความน่าสนใจ เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน และกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้ผู้เข้าร่วมการอบรมมีส่วนร่วมกับกิจกรรมอย่างเต็มที่ รวมทั้งได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากบทเรียนจริง จนสามารถจัดทำข้อเสนอโครงการกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อวิทยุโทรทัศน์ ในสถาบันการศึกษา และขยายผลไปยังครอบครัว และชุมชน

โดยผลจากการอบรมทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นแกนนำนักเรียนนักศึกษา มีความรู้ ความเข้าใจ มากขึ้น กล้าแสดงออก และมีภาวะผู้นำ รวมทั้งมีทักษะในการรู้เท่าทันสื่อ พร้อมนำกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อไปขยายผล และประสบการณ์ให้แก่เพื่อนนักเรียนในสถาบันการศึกษาอื่นๆ และชุมชนข้างเคียงได้

การติดตามและการขยายผลโครงการกิจกรรมเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของสถาบันการศึกษา

การติดตามการดำเนินการของสถาบันการศึกษาแต่ละแห่งนั้น ผู้วิจัยโดยกำหนดผู้รับผิดชอบติดตามการดำเนินการด้วยการเดินทางไปเยี่ยมพบปะ สถาบันการศึกษาในภูมิภาคต่างๆ พบว่า แต่ละแห่งสามารถดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมายตามข้อเสนอฯ ที่ได้กำหนดไว้ คือ สถาบันการศึกษาที่เข้าร่วมโครงการฯ ขยายผลการดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง และแกนนำสถาบันการศึกษาที่เข้าร่วมโครงการฯ สามารถกลับไปดำเนินการสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อให้แก่นักเรียน นักศึกษาในสถาบันของตนเอง อีกทั้งยังสามารถขยายการดำเนินกิจกรรมที่สะท้อนความเป็นตัวตนของแต่ละสถาบันการศึกษาอย่างเป็นเครือข่ายในกลุ่มภูมิภาคของตนเอง บรรลุผลได้ตามเป้าหมายที่คณะผู้ดำเนินโครงการตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่า แกนนำนักเรียน นักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้ ความเข้าใจ จากการดำเนินงานของโครงการฯ และความสามารถในการสร้างสรรค์กิจกรรม ประยุกต์ในชีวิตประจำวัน และนำเสนอสู่สาธารณะได้เป็นอย่างดี

สถาบันการศึกษาที่ร่วมโครงการฯ นำเสนอโครงการที่จะขยายผลการรู้เท่าทันสื่อในสถาบันการศึกษาและชุมชนข้างเคียงของตนเอง และดำเนินการจัดกิจกรรม และตามรูปแบบวิธีการที่แกนนำสถาบันการศึกษาได้ร่วมกันกำหนดขึ้นอย่างสอดคล้องกับบริบทของสถาบันการศึกษา จากการศึกษาสถาบันการศึกษา ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายพบว่า มีการจัดกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อวิทยุโทรทัศน์ ในสถาบันการศึกษาของตนเอง และชุมชนข้างเคียง โดยมีนักเรียน นักศึกษาจำนวนมากที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมเข้าร่วมกิจกรรมของสถาบันการศึกษา

รูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ

ในการดำเนินการของสถาบันการศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ ส่วนใหญ่ประกอบด้วยกิจกรรมรูปแบบที่หลากหลาย อาทิ การรณรงค์ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การแสดง การผลิตหนังสือ ฯลฯ ด้วยการใช้องค์ความรู้ต่างๆ ทั้งสื่อบุคคลในรูปแบบของกิจกรรม การรณรงค์ สื่อวิทยุ และภาพยนตร์ ซึ่งทำให้เยาวชนในสถาบันการศึกษาที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการได้จุดประกายการเรียนรู้สู่ความตระหนักในเรื่องเท่าทันสื่อให้เกิดขึ้น ขณะที่บางสถาบันการศึกษาได้ขยายการเรียนรู้ไปยังชุมชน ก่อให้เกิดการเห็นความสำคัญของเรื่องการเท่าทันสื่อในระดับครอบครัว และชุมชน ซึ่งสามารถสรุปรูปแบบ การส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ ของนักเรียน นักศึกษาจากสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ ดังนี้

- 1) รูปแบบกิจกรรมการอบรมให้ความรู้ นิทรรศการ
- 2) รูปแบบกิจกรรมการจัดทำสื่อ หนังสือ และสโปตวิทยุ
- 3) รูปแบบกิจกรรมการแสดงบนเวที ศิลปวัฒนธรรม และการประกวด

จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของแกนนำนักเรียนนักศึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ

จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นตัวแทนความคิดเห็นของแกนนำนักเรียน นักศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งได้ให้ความเห็นสามารถสรุปได้ว่า กิจกรรมคนทันสมัยเป็นกิจกรรมที่ดี เป็นประโยชน์กับแกนนำ และต่อคนอื่นๆ ด้วย โดยในการดำเนินการในครั้งนี้มี การขยายเครือข่ายในการจัดงาน โดยมีสถาบันการศึกษาอื่นร่วมดำเนินกิจกรรม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งภายในชมรมในสถาบันการศึกษาของตนเอง และจากเพื่อนต่างสถาบันทำให้ได้มุมมองที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถสรุปผลที่ได้ ดังนี้

1) นักเรียนนักศึกษาได้รับการพัฒนาทักษะเท่าทันสื่อโดยตรงจากการอบรม “คนทันสมัย” จากผู้ทรงคุณวุฒิ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง

2) นักเรียนนักศึกษาได้เรียนรู้จากการดำเนินโครงการของตนเอง ในลักษณะการเรียนรู้แบบ Project Base Learning ทำให้แกนนำนักเรียน นักศึกษาในสถาบันที่เข้าร่วมโครงการ เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตัวเอง มีการค้นคว้าหาข้อมูล นับตั้งแต่ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาของพื้นที่ กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินงานครั้งนี้ เพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับการดำเนินโครงการได้ ซึ่งจะนำมาสู่การพิจารณาญาณในการตัดสินใจได้อย่างดี

3) กิจกรรมโครงการที่สถาบันการศึกษาดำเนินการหลายโครงการ สามารถสร้างความสนใจกับกลุ่มเป้าหมาย สะท้อนความสร้างสรรค์ของแกนนำอย่างดียิ่ง ที่หาวิธีการเรียนรู้ หรือรูปแบบการนำเสนอใหม่ ๆ เป็นความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดนวัตกรรม อาทิ การประยุกต์สื่อใหม่ หรือแม้กระทั่งสื่อพื้นบ้าน มาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้สู่กลุ่มเป้าหมายอย่างสร้างสรรค์

4) เป็นการสร้างเครือข่ายการดำเนินกิจกรรม กระตุ้นให้แกนนำนักเรียนนักศึกษาสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มคนหลายฝ่าย และพิสูจน์ให้เห็นว่าการดำเนินงานในลักษณะมีเครือข่ายเป็นประโยชน์ และสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของงาน และสร้างผลกระทบการรับรู้ในกิจกรรมในวงกว้างมากกว่าการดำเนินการโดยลำพัง

4. อภิปรายผลและสรุปผลการวิจัย

4.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยรูปแบบการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อสำหรับนักเรียนนักศึกษาในครั้งนี้ มีรายละเอียดในการดำเนินการคือ การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อนำเป็นกรอบแนวทางในการจัดกิจกรรม ส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชนในสถาบันการศึกษา และได้ดำเนินการสนับสนุนจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อเสริมสร้างความเป็นผู้นำ ในการเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อให้กับนักเรียนนักศึกษาในสถาบันศึกษาทั่วประเทศ โดยมีเป้าหมายให้แกนนำนักเรียนนักศึกษาในสถาบันการศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ เกิดทักษะความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อ คือ การเข้าถึง (Access) การวิเคราะห์ (Analyze) การประเมินค่า (Evaluate) และการสร้างสรรค์ (Create) และมีองค์ประกอบเพิ่มเติมที่สำคัญ คือ ทักษะการมีส่วนร่วม (Participate Skill) เป็นอีกทักษะหนึ่งที่ช่วยให้บุคคลสามารถในการแก้ปัญหา และปฏิสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทำให้สามารถเป็นผู้นำขยายผลสร้างความตระหนักรู้ถึงผลกระทบจากสื่อแก่เพื่อนนักเรียนในสถาบันการศึกษา ครอบครัว และชุมชนข้างเคียง โดยใช้กระบวนการกลุ่มเรียนรู้ร่วมกัน และเกิดเป็นรูปแบบการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ ที่สอดคล้องกับบริบทของสถาบันการศึกษาของตนเอง เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งภายในชมรมในสถาบันการศึกษาของตนเอง และจากเพื่อนต่างสถาบัน ทำให้ได้มุมมองที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถสรุปรูปแบบที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมได้ ดังนี้

1) รูปแบบกิจกรรมการอบรมให้ความรู้ นิทรรศการกิจกรรมอบรมให้ความรู้ เป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญ มุ่งเน้นให้ความรู้แก่กลุ่มเป้าหมายในสถานศึกษา ด้วยการดำเนินการของแกนนำสถาบันการศึกษาที่ผ่านการพัฒนาศักยภาพให้มีความเข้มแข็ง จึงสามารถเป็นตัวหลักในการจัดการให้เกิดกิจกรรมโครงการ และถ่ายทอดความรู้การรู้เท่าทันสื่อไปยังโรงเรียนและชุมชนในเครือข่ายเดียวกัน โดยกิจกรรมลักษณะนี้เป็นการให้ความรู้การรู้เท่าทันสื่อที่มีเนื้อหา กลุ่มเป้าหมาย และสามารถประเมินผลได้อย่างเป็นรูปธรรม อาทิ กิจกรรมการอบรมที่

เป็นทางการ หรือกิจกรรมให้ความรู้หน้าเสาธง หรือในช่วงชั่วโมงพบคุณครูที่ปรึกษา ก่อนเริ่มเรียนในแต่ละวัน หรือการจัดนิทรรศการ บอร์ดประชาสัมพันธ์ที่เสริมความรู้นอกเหนือจากกิจกรรมการอบรม ที่แกนนำนักเรียน นักศึกษาอาจเป็นวิทยากรเอง หรือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาให้ความรู้แก่เพื่อนนักเรียนนักศึกษา

2) รูปแบบกิจกรรมการจัดทำสื่อ หนังสือ สปอตวิทยุ กิจกรรมการจัดทำสื่อ หนังสือสปอตวิทยุ เป็นกิจกรรมที่แกนนำนักเรียน นักศึกษา โดยเฉพาะในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่เปิดการเรียนการสอนในสาขาวิทยาศาสตร์ แต่ขณะเดียวกันก็มีสถาบันการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาหลายแห่งจัดทำสื่อประเภทนี้มีจัดการประกวดหนังสือ จัดทำสปอตรณรงค์ เพื่อออกอากาศในเสียงตามสาย หรือรายการวิทยุ(ชุมชน) ที่ดำเนินการโดยสถาบันการศึกษาแห่งนั้นๆ กิจกรรมการจัดทำสื่อจึงเป็นเครื่องมือประเภทหนึ่งที่สามารถกระตุ้นความสนใจ ทั้งในแง่ผู้ผลิตที่ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อเป็นอย่างดี และการนำเสนอเพื่อให้กลุ่มเป้าหมาย ผู้บริโภคสื่อเกิดความสนใจจุดประกายความคิดให้ตระหนักในประเด็นการรู้เท่าทันสื่อ

3) รูปแบบกิจกรรมการแสดงบนเวที ศิลปวัฒนธรรม และการประกวดกิจกรรมการแสดงบนเวที ศิลปวัฒนธรรม และการประกวดสุนทรพจน์ ในสถาบันการศึกษาที่มีความโดดเด่น หรือมีเอกลักษณ์ในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของตัวเอง อาทิ การประยุกต์นำเป้าหมายของการรู้เท่าทันสื่อคือ การรู้จักสื่อ รู้จักสิทธิ การเข้าถึง การเข้าใจ และการเข้าร่วม มาผสมและแสดงออกมาในสื่อพื้นบ้าน อาทิ การสอดแทรกเนื้อหาการรู้เท่าทันสื่อด้วยการประกวดสุนทรพจน์เหนือ หรือการร้องเพลงอีแซวของโรงเรียนในภาคกลาง หรือในการละเล่นคำวเพลงซอของสถาบันการศึกษาในภาคเหนือ หรือการละเล่นกลอนหมอลำของเครือข่ายสถาบันการศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ ซึ่งใช้วัฒนธรรมพื้นถิ่นตามบริบทของสถานศึกษามาประยุกต์ ก็สามารถสะท้อนถึงความรู้ความเข้าใจของแกนนำนักเรียนนักศึกษา และสามารถทำให้แนวคิดเรื่องรู้เท่าทันสื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า การสร้างการเรียนรู้ในทักษะเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ และการสนับสนุนให้นักเรียนนักศึกษาได้เรียนรู้ผ่านกระบวนการคิดในการจัดกิจกรรมและลงมือปฏิบัติจริง ทำให้แกนนำเกิดการเรียนรู้ เข้าใจในการทำงานของตนเอง สามารถนำทักษะที่ได้รับออกแบบเป็นรูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของตนเอง นับว่าเป็นการสร้างพลัง ส่งเสริมศักยภาพ และคุณค่าในตัวเอง ทำให้เยาวชนได้ใช้พลังในการสร้างสรรค์ ขยายผลไปสู่เพื่อนนักเรียน และชุมชนข้างเคียง เพื่อบรรลุถึงวัตถุประสงค์ของโครงการ คนทันสื่อคือ การเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์และเท่าทัน

4.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษารูปแบบการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนนักศึกษาในโครงการคนทันสื่อ จากจำนวน 36 สถานศึกษาทั่วประเทศ ประกอบด้วยโครงการเพื่อสร้างการเรียนรู้เรื่องเท่าทันสื่อในรูปแบบที่หลากหลาย อาทิ การรณรงค์ การจะกิจกรรมการเรียนรู้ การแสดง การผลิตหนังสือ ฯลฯ ด้วยการใช้ช่องทางสื่อต่างๆ ทั้งสื่อบุคคลในรูปแบบของกิจกรรม การรณรงค์ สื่อวิทยุ และภาพยนตร์ ซึ่งทำให้เยาวชนในสถานศึกษาที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการได้จุดประกายการเรียนรู้สู่ความตระหนักในเรื่องเท่าทันสื่อให้เกิดขึ้น ขณะที่บางสถานศึกษาได้ขยายการเรียนรู้ไปยังชุมชน ก่อให้เกิดการเห็นความสำคัญของเรื่องสื่อ และเท่าทันสื่อในระดับครอบครัวและชุมชน จนเกิดการมองเห็นปัญหาของสื่อที่ร้ายล้อมเยาวชน และเห็นความสำคัญกับการใส่ใจต่อสื่อที่บุตรหลานเปิดรับมากขึ้น

นอกจากการขยายการเรียนรู้เพื่อสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นแล้ว สิ่งที่สำคัญยิ่งคือ การสร้างการเรียนรู้ทักษะเท่าทันสื่อสู่กลุ่มเป้าหมายหลักของโครงการ คือ กลุ่มเยาวชนแกนนำในสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ จากกิจกรรมสัมมนาเพื่อแสดงผลงานของนักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ พบว่า การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเยาวชนแกนนำ ประกอบด้วย 2 มิติหลักๆ คือ การเรียนรู้ทักษะเท่าทันสื่อ ซึ่งเป็นประเด็นหลักของการดำเนินโครงการ “คนทันสื่อ” ในขณะที่กิจกรรมหลักของโครงการที่เยาวชนจะต้องจัดทำโครงการเรียนรู้เพื่อเท่าทันสื่อนั้นยังได้สร้าง “ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21” ขึ้นด้วย ทักษะเหล่านี้สำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนให้สามารถเท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นตลอดเวลา เยาวชนจึงจะสามารถอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง และเป็นกำลังสำคัญต่อการสร้างสรรค์สังคมที่ดีในอนาคต

การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับเยาวชนแกนนำในโครงการ ทั้งด้านทักษะเท่าทันสื่อ และ ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย

1) **ทักษะเท่าทันสื่อ** พบว่า เยาวชนเกิดทักษะในเรื่องการเท่าทันสื่อ ตั้งแต่ในระดับของความเข้าใจในองค์ประกอบของสื่อ การประกอบสร้างของสื่อ ทำให้มองเห็นความสำคัญของการเท่าทันสื่อ จนถึงระดับของการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และการออกแบบโครงการ ประกอบด้วย

- การรู้จักสื่อ และสามารถเลือกสื่อได้ การได้เป็นผู้ผลิตสื่อที่ดีสูงสุด ทำให้เยาวชนเกิดการสืบค้นรูปแบบของการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ เยาวชนจึงได้เรียนรู้และมองเห็นความแตกต่างระหว่างสื่อสร้างสรรค์และสื่อไม่ดี เกิดทักษะของการเลือกสื่อดีและไม่ดี และสามารถใช้อย่างเหมาะสม

- การค้นคว้าข้อมูล การเฝ้ารู้ เนื่องจากการผลิตสื่อสร้างสรรค์ของเยาวชนจะต้องอยู่บนความถูกต้อง การค้นคว้าหาข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญต่อผลงานคุณภาพ ก่อเกิดทักษะของการทำงานบนฐานข้อมูลที่ถูกต้อง ค้นคว้าหาความจริงในแง่มุมต่างๆ ในการนำเสนอที่สามารถสร้างประสิทธิผล และสร้างสรรค์ ในการดึงดูดผู้รับสารได้มากที่สุด

- การคิด วิเคราะห์ วิพากษ์ สื่อการใช้วิจารณ์ญาณ การดำเนินโครงการผลักดันให้เยาวชนแกนนำเกิดการค้นคว้าหาข้อมูล วิเคราะห์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และแยกแยะข้อมูล เพื่อสังเคราะห์เป็นเนื้อหาในการนำเสนอใหม่ เยาวชนแกนนำจึงได้ฝึกฝนการวิเคราะห์ และวิพากษ์เนื้อหาในกลุ่มอยู่ตลอดระยะเวลาของการออกแบบกิจกรรม จึงเป็นการสร้างการเรียนรู้ที่ทำให้มองเห็นแง่มุมของข่าวสารที่กว้างขึ้น การตัดสินใจเชื่อเพียงรับข่าวสารด้านเดียวจึงไม่ใช่วิถีของเยาวชนอีกต่อไป พร้อมกับการเป็นนักค้นคว้าหาข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลก่อนจะเชื่อ หรือถ่ายทอด เกิดการใช้วิจารณ์ญาณในการเสพสื่อ และใช้สื่อ

- การถ่ายทอด บอกต่อ และใช้ประโยชน์ของสื่ออย่างสร้างสรรค์ การดำเนินโครงการที่จะต้องสร้างการเรียนรู้เรื่องเท่าทันสื่อเป็นบทเรียนขั้นดีของการสร้างทักษะในการถ่ายทอด บอกต่อ และใช้ประโยชน์ของสื่ออย่างสร้างสรรค์ ซึ่งเยาวชนแกนนำสามารถทำได้ออกมาอย่างน่าสนใจทั้งในรูปแบบของกิจกรรมที่ใช้สื่อบุคคลเป็นเครื่องมือ ภาพยนตร์สั้น วิทยุ และการ์ตูน

- การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้สื่อ การที่จะต้องลุกขึ้นมาเป็นผู้ผลิตที่มีเจตยในการสร้างสรรค์ และสร้างความรับผิดชอบต่อสังคม ทำให้เยาวชนหลายคนเกิดการเรียนรู้การเท่าทันสื่อผ่านการดำเนินงานทุกขั้นตอนตั้งแต่การออกแบบ การวางแผน และการลงมือทำ จนถึงการประเมินผล เกิดเป็นการซึมซับทักษะเท่าทันสื่อจนเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้สื่อของเยาวชนที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมเพิ่มมากขึ้น

2) **ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21** นอกไปจากทักษะเท่าทันสื่อที่เยาวชนได้เรียนรู้โดยตรงจากการอบรม “คนทันสื่อ” แล้ว การเรียนรู้จากการดำเนินโครงการของตนเอง ซึ่งเป็นลักษณะการเรียนรู้แบบ Project Base Learning ยังทำให้เกิดการเรียนรู้ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ดังนี้

- การเฝ้ารู้ ค้นคว้าหาข้อมูล การค้นคว้า หาข้อมูล นับเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินงานครั้งนี้ จึงเป็นการปลูกฝังบุคลิกของการทำงานบนฐานข้อมูล และการเป็นผู้ค้นคว้าหาข้อมูล เกิดเป็นคุณลักษณะของการเฝ้ารู้กับเยาวชนแกนนำ

- การคิดวิเคราะห์ แยกแยะและมีวิจารณ์ญาณ การเรียนรู้เรื่องทักษะเท่าทันสื่อ เป็นการกระตุ้นให้ฝึกการคิด วิเคราะห์ และแยกแยะในขณะเดียวกัน ในการดำเนินโครงการก็กระตุ้นให้เยาวชนแกนนำจะต้องคิด วิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินโครงการของตนเอง เพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับการดำเนินโครงการได้ ซึ่งจะนำมาสู่การมีวิจารณ์ญาณในการตัดสินใจได้อย่างดี

- การคิดสร้างสรรค์ ด้วยการดำเนินโครงการที่ต้องสร้างความสนใจกับกลุ่มคนจำนวนมาก จึงเป็นเจตยที่ทำให้หาความสร้างสรรค์ของเยาวชนแกนนำอย่างยิ่ง และเป็นบทเรียนสำคัญของการได้ฝึกการใช้ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งต้องหาวิธีการเรียนรู้ หรือรูปแบบการนำเสนอใหม่ๆ สิ่งสำคัญที่เยาวชนแกนนำได้เรียนรู้คือ ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดนวัตกรรมอยู่เสมอ

- การคิดเชิงระบบ การดำเนินโครงการให้สำเร็จได้ การคิดเชิงระบบสำคัญอย่างยิ่ง โครงการนี้จึงเป็นเหมือนห้องเรียนที่สร้างการคิด และการทำงานอย่างเป็นระบบกับเยาวชน ตั้งแต่การออกแบบ วางแผน

และวางโครงสร้างการทำงาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นจากการออกแบบที่อยู่บนฐานของการคิดเชิงระบบ ที่เยาวชนได้เรียนรู้ผ่านการทำงานนั่นเอง

- การกล้าตัดสินใจ และแก้ปัญหา การดำเนินโครงการเป็นเวทีที่เรียนรู้ในการตัดสินใจและแก้ปัญหาได้ดีที่สุด เยาวชนจึงได้เรียนรู้จากการลงมือดำเนินการจริง การเผชิญปัญหาต่างๆ ที่เข้ามาระหว่างการดำเนินการ ซึ่งจะเรียนรู้ทักษะนี้ได้จะต้องผ่านการลงมือทำเท่านั้น และได้ทักษะที่ตามมาคือ การกล้าตัดสินใจ

- การปรับตัวสู่สังคม และการสร้างเครือข่าย การดำเนินโครงการจะเป็นตัวกระตุ้นให้เยาวชนแกนนำสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มคนหลายฝ่าย ทำให้มองเห็นว่าการมีเครือข่ายเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของงาน ดังนั้นนอกจากการปรับตัวระหว่างการทำงาน และสังคมหมูกมากแล้ว สิ่งที่เยาวชนได้เรียนรู้เพิ่มขึ้นคือ มองเห็นความสำคัญของเครือข่าย และรักษาเครือข่ายที่เกิดขึ้นนี้ให้ดีที่สุด

- ทักษะในการใช้เทคโนโลยีและสื่ออย่างสร้างสรรค์ การเรียนรู้ในโครงการทำให้เยาวชนแกนนำเกิดทักษะในการใช้สื่อตั้งแต่เรื่องการเลือกรับสื่อที่ดี การประยุกต์ใช้สื่อที่เหมาะสม และสร้างสื่อที่ดีสู่สังคม รวมถึงการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์อีกด้วย

โครงการ “คนทันสมัย” จึงไม่เป็นเพียงแต่การสร้างการเรียนรู้ในเรื่องทักษะเท่าทันสื่อ แต่เป็นการสนับสนุนให้เยาวชนได้เรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริง นับเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เยาวชนได้เรียนรู้จนเกิดความเข้าใจ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผ่านประสบการณ์ในการทำงาน อันเป็นสิ่งมีค่าอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ของเยาวชน อีกทั้งยังเป็นการสร้างพลังในการมองเห็นศักยภาพและคุณค่าในตัวของเยาวชน เกิดการกระตุ้นให้เยาวชนได้ใช้พลังในการสร้างสรรค์สิ่งดีสู่สังคม สิ่งเหล่านี้ไม่สามารถหาได้ในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว ดังนั้นการสร้างการเรียนรู้ทักษะเท่าทันสื่อจึงมีไว้เพียงการบอก สอน เพื่อสร้างความเข้าใจเพียงอย่างเดียว แต่ต้องผนวกด้วยการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ ซึ่งจะสามารถผลักดันให้สามารถบรรลุถึงวัตถุประสงค์สูงสุดของการเรียนรู้ทักษะเท่าทันสื่อ คือ การเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้สื่ออย่างเท่าทันนั่นเอง

4.3 ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย โดยกำหนดเป็นนโยบายในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อในกลุ่มเด็กและเยาวชนในสถาบันการศึกษาภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องร่วมกันสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ และเสริมสร้างทักษะ เพื่อให้แก่นักเรียนนักศึกษาสามารถมีศักยภาพ และสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตลอดจนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร กล่าวคือ

1.1) สนับสนุนเด็กและเยาวชน มีส่วนร่วม และสร้างเสริมความสามารถในการประยุกต์สิ่งที่มียู่ของตัวเอง อาทิ วัฒนธรรมพื้นถิ่น รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีในการพัฒนารูปแบบดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อที่สอดคล้องกับสถาบันการศึกษา

1.2) สนับสนุนการกระจายความรับผิดชอบให้แก่หน่วยงานภาครัฐในแต่ละระดับ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และส่งเสริมรูปแบบกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อในกลุ่มเด็กและเยาวชน รวมทั้งการสนับสนุนงบประมาณ สถานที่ ให้เด็กและเยาวชนสามารถแสดงออกได้อย่างสร้างสรรค์

1.3) ส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาสามารถดำเนินกิจกรรมพัฒนารูปแบบส่งเสริมเพื่อการรู้เท่าทันสื่อได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยการดำเนินการบรรจุเอาเนื้อหาเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ เข้าไปเป็นหนึ่งในรายวิชาสำคัญที่นักเรียน หรือนักศึกษาต้องเรียนรู้เป็นทักษะชีวิต เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันด้านการรู้เท่าทันสื่อให้แก่เด็กและเยาวชนอย่างยั่งยืน

2) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1) สถาบันการศึกษา ควรมีการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมเกี่ยวกับเรื่องการรู้เท่าทันสื่อให้กับนักเรียนนักศึกษา ด้วยการสอดแทรกข้อมูลดังกล่าวเข้าไปในกิจกรรม ในรายวิชาเรียน และภายในสถาบัน อาทิ บอร์ดกิจกรรมให้ความรู้ การจัดรายการเสียงตามสาย การบรรจุเนื้อหาการรู้เท่าทันสื่อเข้าไปในชั่วโมงกิจกรรม หรือในรายวิชาแนะแนว การปฐมนิเทศนักเรียนนักศึกษา เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นการรู้เท่าทันสื่อแก่นักเรียนนักศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี

2.2) สร้างเครือข่าย เพื่อการสร้างมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนมากขึ้น แต่ละสถาบันการศึกษาควรเริ่มสร้างการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับประเด็น “การรู้เท่าทันสื่อ” ด้วยการจัดให้มีรูปแบบชมรมเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ เพื่อเป็น

การต่อยอดองค์ความรู้จากภาคทฤษฎีสู่ภาคปฏิบัติ จากแกนนำสู่สมาชิก จากรุ่นสู่รุ่น เพื่อสืบสานความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่ออย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยที่สถานศึกษาควรให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรม และร่วมกันดำเนินกิจกรรมกับสถาบันข้างเคียง

5. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักงานกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติที่ให้การสนับสนุนทุนในการวิจัยในครั้งนี้

6. เอกสารอ้างอิง

- โครงการวัยมันส์เท่าทันสื่อ. (2552). วัยมันส์ เท่าทันสื่อ. *คู่มือจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้เท่าทันสื่อสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย*. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : ปิ่นโต พับลิชชิ่ง.
- จินตนา ต้นสุวรรณนท์ (2551). ผลการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์*. 14(1), 21-32.
- ธาม เชื้อสถาปนศิริ และคณะ. (2552) *รู้เท่าทันสื่อ*. กรุงเทพมหานคร : ออฟเซ็ท ครีเอชั่น.
- โตมร อภิวันทนการ. (2552) *คิดอ่าน ปฏิบัติการเท่าทันสื่อ คู่มือสำหรับจัดกระบวนการและกิจกรรมเพื่อพัฒนาเยาวชนรู้ทันสื่อ*. กรุงเทพมหานคร : กลุ่มมานีมานะ แผนงานสื่อสร้างสุขภาวะเยาวชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- พรทิพย์ เย็นจะบก. (2552). *ถอดรหัสลับความคิดเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ คู่มือการเรียนรู้เท่าทันสื่อ*. กรุงเทพมหานคร : ออฟเซ็ท ครีเอชั่น.
- วรรษัญ ครุจิต. (2554). 10 แนวทางรู้เท่าทันสื่อ ประยุกต์ใช้ในห้องเรียน ใน *รู้เท่าทันสื่อ: รวมบทความแนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และประสบการณ์ด้านการรู้เท่าทันสื่อ*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก.
- สุปราณี วัฒนสิน. (2558). *รายงานการดำเนินโครงการพัฒนากลไกการรู้เท่าทันสื่อวิทยุ-โทรทัศน์สำหรับประชาชน คนทันสื่อ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. (2556). *100 เรื่องน่ารู้ ผู้บริโภคสื่อวิทยุโทรทัศน์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ.

ผู้เขียน

ผศ.สุปราณี วัฒนสิน

อาจารย์ประจำสาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

การศึกษา:

ปริญญาตรี ศศ.บ.ภาษาและวรรณคดีไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
ปริญญาโท นิเทศศาสตร์ (สื่อสารมวลชน) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย